

УДК 330.342.146

JEL Classification: J11, O15, F22

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.12\(45\).20-31](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.12(45).20-31)

В.В. Зайченко, проф., д-р екон. наук

М.В. Бугаєва, доц., канд. екон. наук

Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна

Новітні виклики формування та розвитку соціально-трудового потенціалу крізь призму молодіжної міграції в Україні

У статті розглядаються актуальні питання новітніх викликів формування та розвитку соціально-трудового потенціалу через призму молодіжної міграції в Україні, особливо в контексті триваючої війни в Україні. Починаючи з 2022 року, військові дії спричинили масштабну міграцію населення, особливо молоді, що шукає безпеки та стабільності за кордоном. Відтік молодих, часто високоосвічених людей, ставить під загрозу не тільки демографічну стабільність, але й економічне майбутнє країни. Отже, мета дослідження полягає в комплексному аналізі новітніх викликів, пов'язаних з формуванням та розвитком соціально-трудового потенціалу через призму молодіжної міграції в Україні.

Стаття детально аналізує наслідки молодіжної міграції у воєнний час для соціально-трудового потенціалу України. Було визначено і обґрунтовано як військовий конфлікт та супутні економічні та соціальні кризи впливають на рішення молоді емігрувати, а також які стратегії можуть бути розроблені для повернення та інтеграції цієї категорії населення в поствоєнній відбудові країни. Визначено, що в умовах триваючої війни в Україні, міграційні процеси молоді набули нових обертів і викликів. Аналізуючи новітні виклики в контексті формування та розвитку соціально-трудового потенціалу України через молодіжну міграцію, було виокремлено кілька основних ризиків: зменшення активної та креативної частини населення; порушення балансу попиту і пропозиції на ринку праці; деформація ринку праці; дестабілізація на фінансових ринках; загрози інтелектуальному та демографічному потенціалу; старіння нації та демографічні зміни; зміни в ефективності використання людського капіталу.

Обґрунтовано, що визначені ризики і загрози вимагають уваги від уряду та соціальних інституцій для розробки стратегій, що враховують як поточні, так і потенційні довгострокові наслідки міграції молоді для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України. Зокрема, це вимагає від держави адекватного реагування та адаптації політик, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків цих процесів. Державна політика має зосередитись на досягненні структурних співвідношень, які сприятимуть стабілізації та подоланню макроекономічних розбіжностей. Це включає удосконалення інституціонального забезпечення та гарантування високої якості виконання державних функцій з метою забезпечення національних економічних інтересів. Основні напрями регулювання включають структурний, нормативно-правовий, інфраструктурний та безпековий вплив, з оглядом на зміцнення ринку праці та стабілізацію соціально-економічної системи країни.

молодіжна міграція, соціально-трудовий потенціал, війна, економічні та соціальні кризи, демографічна стабільність, вплив міграції на ринок праці, політика збереження людського капіталу

Постановка проблеми. Актуальність дослідження новітніх викликів формування та розвитку соціально-трудового потенціалу через призму молодіжної міграції в Україні значно підсилена в контексті триваючого збройного конфлікту. Починаючи з 2022 року, військові дії спричинили масштабну міграцію населення, особливо серед молоді, що шукала безпеки та стабільності за кордоном. Цей відтік молодих, часто високоосвічених людей, ставить під загрозу не лише демографічну стабільність, але й економічне майбутнє країни.

Постановка проблеми полягає у необхідності детального аналізу наслідків молодіжної міграції у воєнний час для соціально-трудового потенціалу України. Важливо вивчити, як військовий конфлікт та супутні економічні та соціальні кризи впливають на рішення молоді емігрувати, а також які стратегії можуть бути розроблені для повернення та інтеграції цієї категорії населення в поствоєнній відбудові країни. Дослідження повинне охоплювати такі аспекти як: демографічні зміни, пов'язані

з міграцією молоді, вплив цих процесів на ринок праці, аналіз мотиваційних чинників для виїзду за кордон, а також розробка політик для залучення молодих спеціалістів назад до України. Особлива увага приділяється адаптації соціальних програм, що сприяють залученню молоді до активної участі у відновленні та розвитку економіки країни, зокрема через розробку інноваційних, гнучких форм зайнятості та підтримку підприємницьких ініціатив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сфері аспектів формування та розвитку соціально-трудового потенціалу можна відзначити дослідження таких українських науковців, як М. Долішній [22], О. Кільницька [13], В. Нижник [21], С. Пасека [23], О. Сторожук [25], М. Семикіна [27], С. Трубич [26]. Безпосередньо проблемні питання формування та розвитку соціально-трудового потенціалу в контексті міграційних процесів в Україні розглядають І. Бараняк [2, 3], М. Біль [4-6], Т. Васильців [15, 24], І. Волосевич [10], Е. Лібанова [14] та ін.

Їхні дослідження фокусувалися на аналізі формування та розвитку соціально-трудового потенціалу, враховуючи сучасні виклики, такі як міграційні процеси і військовий конфлікт в Україні. В цих дослідженнях акцентується на важливості підтримки та розвитку трудових ресурсів, зокрема через сучасні HR-технології, стратегії збереження людського капіталу в регіонах із високою міграційною активністю, та покращення соціально-економічних умов для зменшення вимушеної міграції. Ці дослідники виявили низку факторів, що впливають на соціально-трудова потенціал в Україні, включаючи економічні, соціальні, та демографічні виклики, які посилюються через триваючий конфлікт. Вони також розробляють рекомендації щодо покращення умов праці та залучення молоді до ринку праці в таких умовах. Значна увага приділяється вивченню втрат трудового потенціалу через вимушену міграцію, особливо серед молоді, яка є однією з найбільш мобільних демографічних груп. Аналіз впливу війни на соціально-економічні аспекти життя в регіонах, включаючи Карпатський регіон, дає змогу краще розуміти, як міграція формує ресурсний потенціал для повоєнної відбудови країни. Ключовою темою є також впровадження ефективних інструментів управління та адаптації до змінних умов, що можуть допомогти підвищити стійкість та ефективність використання людського потенціалу в Україні.

Особливо цінним є аналіз причин та наслідків міграції молоді, який здійснювали провідні українські науковці, серед яких О. Мульська, І. Бараняк [2, 3], Т. Васильців [7, 8, 15], О. Мульська [8], М. Біль [4-6], О. Махонюк О., Н. Попадинець [6].

Незважаючи на зростаючий інтерес науковців до різних аспектів формування та розвитку соціально-трудового потенціалу, проблеми, пов'язані із вивченням новітніх викликів формування та розвитку соціально-трудового потенціалу крізь призму молодіжної міграції в Україні, залишаються недостатньо вивченими. Так, існує ряд аспектів, які потребують глибшого дослідження, щоб краще зрозуміти та відповісти на новітні виклики, пов'язані з формуванням та розвитком соціально-трудового потенціалу через призму молодіжної міграції в Україні. Ось декілька ключових напрямків, які залишаються недостатньо висвітленими. Існує потреба в аналізі соціальних наслідків, які виникають в результаті відтоку та притоку молоді, зокрема на зміну соціальної структури, культурні аспекти та міжпоколінне спілкування.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в комплексному аналізі новітніх викликів, пов'язаних з формуванням та розвитком соціально-трудового потенціалу через призму молодіжної міграції в Україні.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна війна в Україні у 2022 році спричинила значні вимушені переміщення населення, включаючи молодь, як в межах країни, так і за її межами. Ці переміщення породили серйозні соціально-економічні

проблеми, які підсилюють загрози національній безпеці України. Значні міграційні втрати вказують на глибоку демографічну кризу, що зменшує можливості країни для відбудови і відновлення після війни. Зовнішня міграція молоді викликає серйозні втрати соціально-трудоного потенціалу, а відтак ресурсу знань і інновацій, слабшає мотивація населення до життя та праці в Україні, що призводить до «девальвації» інтелектуального і трудоного потенціалу. Якість людського капіталу зазнає критичного зниження через еміграцію найбільш креативних і потенційно висококваліфікованих кадрів. Отже, ключовим дослідницьким завданням стає аналіз новітніх викликів, що впливають на формування та розвиток соціально-трудоного потенціалу через призму молодіжної міграції в Україні.

У контексті дослідження впливу молодіжної міграції на соціально-трудогий потенціал України, чинник війни виступає як одна з найважливіших причин, що відноситься до першої групи або, так званих, push-факторів, які стимулюють активізацію міграційних процесів. Військовий конфлікт прямо впливає на безпекове середовище, економічну стабільність та життєві перспективи населення, особливо молоді, змушуючи їх шукати безпечніші та стабільніші умови за межами рідної країни. Така міграція не тільки знижує кількісний, але й якісний склад трудогих ресурсів, що ускладнює відновлення економічного та соціального потенціалу в поствоєнний період.

Загалом в Україні міграційні аспірації молоді значною мірою визначаються впливом глобалізації, яка відкриває нові можливості для особистісного та професійного розвитку. Серед пріоритетів української молоді вирізняються доступ до цифрових технологій, застосування інноваційних технологічних рішень та участь у європейському інтелектуальному молодіжному середовищі з розвиненою цифровою культурою. Це сприяє соціально-трудогий мобільності, розвитку креативних здібностей, інтелектуалізації праці та професійно-кваліфікаційному зростанню молоді.[11].

За інформацією Департаменту економічних і соціальних питань ООН, у 2000 році Україна була п'ятою у світі за кількістю емігрантів. Дані Департаменту народонаселення ООН показують, що станом на 2009 рік за кордоном проживало 6,6 мільйона осіб, народжених в Україні. Проте до 2017 року Україна спустилася на восьме місце, не через зменшення кількості своїх мігрантів, а через збільшення міграційних потоків з інших країн, зокрема з Бангладешу, Сирії та Пакистану [32]. Важливо зазначити, що причини та інтенсивність еміграції з України змінювалися протягом 30 років її незалежності.

З 2014 року міграційний ландшафт України перетерпів істотні зміни. Країна стала одним з найбільших експортерів робочої сили в Європу, зокрема серед країн Східного партнерства, і виокремилася як провідний постачальник працівників, особливо для своїх сусідів. Через низькі зарплати, високий рівень безробіття, неповну зайнятість, розширення бідності та значний розрив у рівнях оплати праці між Україною та іншими країнами, багато українців, особливо молодь, вирішили емігрувати. Вони шукають не лише кращі заробітки, але й більш стабільне та комфортне життя в країнах, де гарантовані безпека, висока якість медичних послуг, добре розвинута соціальна інфраструктура, а також чисті та доглянуті вулиці [20].

За результатами аналізу Центру Разумкова за 2015-2016 роки, головними детермінантами міграції з України стали політична нестабільність і відчуття небезпеки. Поряд з цим, українці також зазначали економічні труднощі, включаючи інфляцію, зростання цін і загалом низький рівень життя. Серед інших значних причин, які спонукали українців до міграції, були низька оплата праці, погана якість життя, незадовільний стан охорони здоров'я, висока корупція, скорочення доступності вищої освіти та обмежені можливості для самозайнятості [20].

За даними видання *Ap.ua* можна виокремити різні причини, чому українці обирають жити і працювати за кордоном: основною причиною міграції є те, що українці не бачать майбутнього для себе і для своєї родини; вагомою причиною є відсутність гідної оплати праці у своїй країні; важка економічна ситуація є третьою за значимістю причиною міграції; нестабільна політична ситуація в країні також є значущим фактором, що отримав більший відсоток у 2015 році. Також були визначені такі причини, як те, що в Україні не дотримуються законодавства, поширена корупція, за кордоном краща якість життя (медичне обслуговування, страхування тощо), за кордоном можна добре заробити, навіть маючи не дуже престижну роботу, в Україні складно почувати себе у безпеці та неможливо реалізувати себе як професіонала, за кордоном легше розпочати власний бізнес та бажання забезпечити стабільність своїм дітям [29]. Загалом ці дані ілюструють, що головні причини міграції з України мають як економічний, так і соціально-політичний характер. Загалом, тренди показують, що зміни в міграційних настроях можуть відображати ширші зміни в економіці та політиці країни.

Активно виїжджати до ЄС українські громадяни почали у 2016 р. Згідно з даними Євростату, громадяни України отримали більшість дозволів на проживання у країнах-членах ЄС у 2016 р. - майже 589 тис. дозволів з 3,4 млн. загальної чисельності [12]. За даними Євростату, станом на кінець 2021 р., 1,57 млн. громадян України отримали дозвіл на перебування в ЄС, що на той час було третьою за величиною групою громадян країн, які не входять до ЄС, після громадян Марокко та Туреччини [31]. Наразі громадяни України становлять 98% усіх отримувачів тимчасового захисту у ЄС. Станом на липень 2023 р., 4 114 млн українців зареєструвалися для отримання тимчасового захисту в Європі [12].

Близькість України до країн Європейського Союзу сприяє активній міграції української молоді до ЄС, часто з метою отримання права на постійне проживання та громадянства. За результатами соціологічного дослідження «Українські біженці 2022 в Європі. Підлітки», проведеного з 28 березня по 4 квітня 2022 року серед понад 3,000 осіб, 22% молодих людей зазначили, що мали намір мігрувати до ЄС ще до війни, а 64% з них вказали на Європейський Союз як на основний напрямок. Серед тих, хто планує повернутися в Україну (75% від усіх опитаних), більшість (понад 70%) розглядають міграцію як можливість засвоїти європейські освітні, наукові, соціально-гуманітарні та культурні стандарти. Однак, 7% опитаних, які не планують повертатися, понад 80% міркують про постійне проживання в ЄС [28].

З аналізу даних можна зробити наступні висновки щодо міграційних тенденцій українських громадян і, зокрема молоді до Європейського Союзу:

- висока міграційна активність (українські громадяни становлять значну частку мігрантів у Європі, що почалося зі значного стрибка у 2014 році. Це підкреслює значну міграційну мобільність серед українців зокрема у контексті пошуку кращих життєвих умов);

- тривалі перспективи залишення (багато українських мігрантів, особливо молодь, бачать у Європейському Союзі не лише місце для тимчасового проживання і праці, але й можливість для постійного місця проживання та інтеграції у місцеві соціальні та культурні структури);

- освіта та кар'єрні можливості (одним з основних стимулів для міграції є прагнення засвоїти вищі стандарти освіти та професійної підготовки, які пропонує ЄС, що свідчить про високу цінність європейського освітнього та професійного середовища для української молоді);

- політичні та економічні чинники (міграція була спричинена не тільки соціально-економічними, але й політичними факторами, що включають пошук

стабільності та безпеки, які в Україні були і є під загрозою через політичну нестабільність та військовий конфлікт).

Ці висновки підкреслюють комплексну природу міграційних рухів і потребу в уважному аналізі міграційної політики, яка б враховувала як потреби мігрантів, так і стратегічні інтереси України у збереженні своєї молоді та інтелектуального потенціалу.

Варто зазначити, що перед повномасштабним вторгненням більшість української молоді сприймала еміграцію як засіб для покращення матеріального стану (58,9% опитаних), розвитку своїх професійних навичок (42,8%) та здобуття нових життєвих досвідів (27%). Багато молодих людей вказували на серйозні проблеми в дотриманні норм демократії, законності та правопорядку в Україні, з чим згодні 80,3% респондентів. Також 89,4% зазначили про системні перешкоди у старті власного бізнесу. Додаткові проблеми, які хвилювали молодь, включали обмеження соціальної мобільності, відсутність соціальної безпеки, нестабільність у сфері зайнятості та низький рівень соціальної відповідальності влади [18].

Соціальні та трудові аспекти значно впливають на міграційні рішення української молоді. Значущість різних чинників відображається у статистиці: 81% молодих людей висловлюють занепокоєння щодо здоров'я себе та своїх близьких, 62% прагнуть реалізувати свій трудовий потенціал та 57% шукають покращення якості трудових відносин. Незадоволеність умовами на внутрішньому ринку праці спонукає 48% молоді позитивно оцінювати можливість роботи за кордоном. Основними причинами трудової міграції вони вважають відсутність вакансій (68%), низький рівень заробітної плати (52%), та неналежні умови праці (23%) [19].

Молодь України під час війни зіткнулася з низкою соціально-економічних викликів. Значна частина молодих людей (36%) вказує на проблеми зі стабільністю заробітку, а 19% шукають місце праці чи прагнуть покращити свої професійно-кваліфікаційні навички через освіту. Воєнні дії радикально змінили життєві пріоритети, особливо щодо забезпечення фізичної безпеки, яка турбує 27% молодих людей, доступу до якісної медичної допомоги (13%) та освітніх послуг (11%). Крім того, майже універсальна реакція серед молоді (97%) вказує на повне відкидання політико-ідеологічних розбіжностей, а також високий відсоток (93%) відмовляється від упередженості та неприязні до інших народів або національних меншин. Ще 82% відзначають важливість уникнення внутрішніх конфліктів та розколів у суспільстві.[10].

У монографії за редакцією Т. Васильцева [15] чітко визначені вектори стимулювання міграції виїзду молоді з України (pull-determinations) та вектори виштовхування молоді з України (push-determinations). До перших відноситься глобалізаційний, євроінтеграційний, особистісно-професійний, стабілізаційно-гарантійний. До другої групи векторів відносяться публічно-управлінський, структурний, інституційний, соціально-резильєнтний, гібридний. Війна в Україні, яка почалася у 2014 році, поглибила чинники "виштовхування" населення за кордон, які існували з моменту здобуття незалежності. Ці чинники включають соціальну та політико-економічну нестабільність. В результаті, в країні з'явилися нові виклики у демографічній стійкості та стабільності. Ці проблеми виникали як реакція на агресію росії та зміни в основних аспектах суспільного ладу, державного устрою. Т. Васильців пише, що необхідно враховувати, що причини еміграції українців охоплюють як виштовхувальні, так і мотиваційні фактори. Виштовхувальні фактори включають боротьбу з бідністю, низький рівень якості життя, відсутність соціальної мобільності, політико-економічну нестабільність та несправедливе розподілення благ і послуг. З іншого боку, мотиваційні чинники спонукають людей шукати кращі умови в середовищах, які забезпечують стабільність, сталий економічний ріст, науково-

технологічний прогрес, високий рівень людського розвитку, соціальну захищеність та гарантії безпеки.

Отже, в умовах триваючої війни в Україні, міграційні процеси молоді набули нових обертів і викликів. Військовий конфлікт не лише загострив уже існуючі виштовхувальні фактори, але й суттєво змінив соціально-економічний ландшафт країни, що в свою чергу вплинуло на міграційні настрої молоді. Виштовхувальні фактори підсилюються внаслідок триваючих воєнних дій. Це змусило значну частину молоді розглядати міграцію не просто як можливість для покращення життя, а як необхідність, особливо з погляду фізичної безпеки та забезпечення базових потреб. З іншого боку, мотиваційні фактори також зазнали трансформації. Молодь, яка виїжджає за кордон, прагне не лише економічної стабільності, але й соціальної захищеності, якості освіти, можливостей для професійного зростання та доступу до сучасних технологій. Це відображає глобальні тенденції і вказує на більш глобалізований підхід до вибору місця життя і праці. Враховуючи ці зміни, авторський висновок полягає в тому, що війна акцентувала та посилила як виштовхувальні, так і мотиваційні чинники, змушуючи українську молодь адаптуватися до нових реалій і шукати шляхи самореалізації та стабільності за межами рідної країни. Сподівання на швидке повернення до мирного життя зменшуються, а міграційні тренди стають довготривалими та можливо незворотніми.

Аналізуючи новітні виклики в контексті формування та розвитку соціально-трудового потенціалу України через молодіжну міграцію, можна виділити кілька основних ризиків:

1. Зменшення активної та креативної частини населення - еміграція молоді знижує кількість працездатного населення, що вносить значний вклад у інноваційний та творчий розвиток країни.

2. Порушення балансу попиту і пропозиції на ринку праці - міграція впливає на структуру трудових ресурсів, створюючи диспропорції у різних секторах економіки.

3. Деформація ринку праці - зміни в характеристиках зайнятості, які можуть призводити до дисбалансу в відтворювальних процесах, наслідком яких є зниження ефективності використання трудових ресурсів.

4. Дестабілізація на фінансових ринках - міграційні зміни впливають на ринки нерухомості, капіталу та банківську систему, що може призводити до економічних збурень.

5. Загрози інтелектуальному та демографічному потенціалу - відтік кваліфікованих кадрів послаблює інтелектуальний ресурс країни і погіршує демографічну ситуацію.

6. Старіння нації та демографічні зміни - міграція молоді прискорює процеси старіння населення та впливає на демографічну структуру.

7. Зміни в ефективності використання людського капіталу - міграція може змінювати параметри розвитку людського капіталу, включно з інтелектуальним, освітнім, соціальним та культурним розвитком.

Ці ризики вимагають уваги від уряду та соціальних інституцій для розробки стратегій, що враховують як поточні так і потенційні довгострокові наслідки міграції молоді для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України.

Враховуючи сучасні тенденції молодіжної міграції в Україні, можна виділити новітні виклики для формування та розвитку соціально-трудового потенціалу країни:

1. Втрата інноваційного потенціалу.

Проблема: міграція молоді, зокрема висококваліфікованої зменшує соціально-трудова потенціал країни у сферах наукових досліджень і технологічних інновацій. Рішення: розвиток національних наукових програм, створення наукових парків та

інноваційних хабів, що мотивуватимуть молодих науковців та розробників залишатися в країні.

2. Нестача кваліфікованих робітників.

Проблема: залишковий дефіцит кваліфікованих робітників у критичних секторах, таких як ІТ, інженерія, медицина та освіта. Рішення: поліпшення умов праці, збільшення заробітної плати та інвестиції в професійну освіту.

3. Зміна демографічної структури.

Проблема: еміграція молоді сприяє швидкому старінню населення. Рішення: реформування пенсійної системи та стимулювання внутрішньої міграції молоді з регіонів з високою народжуваністю до місць із кращими умовами життя.

4. Культурні виклики.

Проблема: культурна асиміляція молоді, що повертається, може бути ускладнена через довгий час перебування за кордоном. Рішення: розвиток культурної освіти, організація культурних заходів, що підтримують національну ідентичність.

5. Соціальна ізоляція.

Проблема: соціальна ізоляція та адаптаційні труднощі серед мігрантів, що повернулися в Україну. Рішення: створення спільнот, програм соціальної підтримки, онлайн-платформ для спілкування та адаптації.

6. Зниження якості освітніх ресурсів.

Проблема: висока міграція молодих викладачів і науковців може знижувати якість освіти. Рішення: підвищення стандартів освіти, підтримка освітніх ініціатив, залучення викладачів з-за кордону.

7. Економічна волатильність

Проблема: міграційні коливання можуть впливати на стабільність національної економіки. Рішення: розробка політик, спрямованих на зменшення економічної залежності від зовнішніх ринків праці.

Загалом міграція молодого населення становить серйозну загрозу для збереження людського потенціалу країни, включаючи інтелектуальні, трудові, соціальні ресурси тощо. Цей відтік ресурсів ставить під загрозу не лише належне функціонування національної економіки, але й процеси економічного відтворення, демографічного оновлення, збереження національної ідентичності та сталий розвиток суспільства. Збільшення зовнішніх міграцій молоді призводить до появи нових викликів, ризиків та загроз, серед яких синергетичні ефекти втрати молодих поколінь, знецінення сімейних цінностей, зниження народжуваності та перетворення міграційної мобільності в основний життєвий пріоритет.

Отже, визначені процеси ведуть до значних втрат у людському та трудовому потенціалі країни, спричиняючи демографічні кризи, що негативно впливають на майбутні покоління. Також це призводить до дефіциту інтелектуальних та кадрових ресурсів, а ринок праці вступає в стадію стагнації.

Визначені виклики вимагають комплексного підходу, що включає політику, освіту, культуру та економіку, аби ефективно реагувати на динамічні зміни в суспільстві, викликані міграційними процесами.

Провідні українські вчені [1, 7, 8, 9, 30], що активно займаються розробкою ефективних політик збереження людського капіталу України в умовах війни, визначають загалом, що для мінімізації втрат поколінь та зменшення негативних наслідків сучасних викликів, зумовлених високими темпами молодіжної міграції, необхідно застосувати комплекс превентивних заходів. Ці заходи мають включати збереження і стимулювання мотивації до освіти і навчання в Україні. Особлива увага повинна бути приділена дітям переселенців та дітям, які повернулися з-за кордону, через впровадження таких інструментів, як засоби безпеки, адаптації, використання

дистанційних технологій та психологічна підтримка. Крім того, активна соціальна політика має бути спрямована на подолання соціальної вразливості, стабілізацію ринку праці та збереження освітянських та наукових кадрів для підтримки стійкого розвитку суспільства.

Вважаємо, що ефективна міграційна політика може перетворити потенційні та реальні ризики на позитивні ефекти, зміцнюючи міграційну безпеку на рівні особи, суспільства, та держави. На противагу, недостатні політичні кроки сприяють реальним загрозам, що послаблюють цю безпеку і можуть негативно впливати на різні аспекти суспільного життя, включаючи економічні, соціальні, демографічні, культурні та політичні сфери. Взаємозв'язки між міграційними процесами та станом національної безпеки створюють умови для їх розвитку, що впливає на обсяг, структуру, інтенсивність та динаміку міграцій. Сприятливі соціально-економічні, політико-правові, духовно-культурні, екологічні умови служать основою для формування ефективної міграційної системи, яка також є ключовим компонентом національної безпеки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В умовах активної міграції молоді, Україна стикається з новітніми викликами, що ставлять під загрозу формування та розвиток її соціально-трудового потенціалу. Війна та міграційні хвилі спричиняють значні втрати в людському капіталі країни, які проявляються у зменшенні трудових, інтелектуальних та соціальних ресурсів. Це вимагає від держави адекватного реагування та адаптації політик, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків цих процесів. Державна політика має зосередитись на досягненні структурних співвідношень, які сприятимуть стабілізації та подоланню макроекономічних розбіжностей. Це включає удосконалення інституціонального забезпечення та гарантування високої якості виконання державних функцій, з метою забезпечення національних економічних інтересів. Основні напрями регулювання включають структурне, нормативно-правове, інфраструктурне та безпекове впливання, з оглядом на зміцнення ринку праці та стабілізацію соціально-економічної системи країни. Важливим аспектом є також подолання викликів, які стосуються демографічної сфери, таких як зниження частки працездатного населення, що може включати заходи для зміцнення демографічної стійкості, розвитку урбанізації та покращення загального стану здоров'я населення.

Перспективними напрямами досліджень на майбутнє в області міграції та соціально-трудового потенціалу можна вважати наступні: дослідження того, як міграція впливає на рівень інновацій та технологічний розвиток в Україні, включно з втратою кваліфікованих фахівців і наслідками для стартап-екосистеми, а також вивчення процесів інтеграції та адаптації мігрантів, особливо молоді, що повертається, з метою розробки ефективних програм соціальної підтримки. Ці напрями досліджень допоможуть зрозуміти складність міграційних процесів в Україні та розробити ефективні стратегії для стабілізації та розвитку країни в умовах глобальних викликів і загроз.

Список літератури

1. Альохін М. «Перші ластівки» втрати молоді покоління центеніалів: Соціально-філософський та педагогічний контексти. Ввічливість. *Humanitas*. 2022. № 3. С. 3-10.
2. Бараняк І.Є. Виклики розвитку людського потенціалу в умовах вимушеної міграції населення України: рекомендації щодо нівелювання наслідків міграційних втрат. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2024. Випуск 40. с. 159-165.
3. Бараняк І.Є. Вимушена міграція населення з України: соціально-демографічний профіль. *Академічні візії*. 2023. № 24. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10053549> (дата звернення: 13.01.2024).

4. Біль М.М. Вимушена міграція в умовах високої соціальної вразливості населення України. *Migration & Law*. 2023. Vol. 2, issues 5-6. С. 31-43. DOI: <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2022-2-5-6-31-43> (дата звернення: 10.11.2024).
5. Біль М.М. Організаційно-економічні інструменти стимулювання реєміграції молоді України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-59> (дата звернення: 10.11.2024).
6. Біль М., Махонюк О., Попадинець Н. Концепція регулювання міграційної мобільності молоді України в умовах війни. *Журнал Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. 2022. № 9(3). С. 44–54. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.9.3.44-54> (дата звернення: 10.11.2024).
7. Васильців Т.Г., Лупак Р.Л., Левицька О.О. Еволюція ринків праці за різних моделей економічного розвитку та в умовах конфліктів і нестабільності. *Підприємство та інновації*. 2022. № 24. С. 7-16.
8. Васильців Т.Г., Мульська О.П. Напрями та інструменти економічного механізму державного регулювання міграційних процесів в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. № 2 (82). С. 23–29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2021-2-3> (дата звернення: 15.11.2024).
9. Войналович І. Завдання соціально-гуманітарної політики збереження людського капіталу України в умовах війни. *Modeling the development of the economy systems*. 2023. № 1(1). Р. 226-232.
10. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Вплив війни на молодь в Україні. ГО «Аналітичний центр Cedos», Info Sapiens, 2023. URL: https://ukraine.unfra.org/sites/default/files/pub-pdf/28.04_vplyv_viyuny_na_molod_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 15.11.2024).
11. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналітична доповідь / за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 33 с.
12. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf> (дата звернення: 13.11.2024).
13. Кільницька О., Яремова М., Сушицька О. Оцінка трудового потенціалу та сучасні HR-технології в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. (55). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-847> (дата звернення: 10.11.2024).
14. Лібанова Е.М., Позняк О.В., Цимбал О.І. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. №2(48). С. 37-57. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037E> (дата звернення: 15.11.2024).
15. Міграційні втрати молоді та ресурсний потенціал повоєнної відбудови України: моделювання взаємовпливів та інструментарій посилення резильєнтності: монографія, електронне видання / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» за редакцією д.е.н., проф. Васильціва Т.Г. Львів, 2024. 350 с.
16. Мульська О. П., Бараняк І. Є. Міграційна мобільність молоді Карпатського регіону: пропозиції до вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення регіональної міграційної політики. *Економіка України*. 2021. № 12. С. 71–82.
17. Мульська О. Система моніторингу міграційної мобільності молоді у проекції збереження людського потенціалу: концептуально-методична емпірика. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 3. С. 38–49. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.3.38.49> (дата звернення: 20.11.2024).
18. НДЦ «Інститут сімейної та молодіжної політики імені Олександра Яременка». Наукове забезпечення молодіжної сфери, 2021-2023. URL : <https://dismp.gov.ua> (дата звернення: 18.11.2024).
19. Опитування населення територіальних громад в рамках проекту «Молодіжні банки – 2021». ГО «Інститут молоді». URL: <https://dismp.gov.ua/opituvannya-naselennya-teritorialnih-gromad-v-ramkah-proektu-molodizhni-banki-2021/> (дата звернення: 13.11.2024).
20. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. Центр Разумкова. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf (дата звернення: 11.11.2024).
21. Соціально-трудова потенціал: формування, забезпечення та розвиток у підвищенні економічної безпеки : монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В.М. Нижника. Хмельницький: ХНУ, 2018. 607 с.
22. Соціально-трудова потенціал: теорія і практика: в 2-х частинах / відп. ред. М.І. Долишній, С.М. Злупко. К.: Наук. думка, 1994. 264 с.
23. Соціально-трудова потенціал регіону: теорія і практика розвитку: монографія; Нац. акад. природоохорон. та курорт. буд-ва. Черкаси: ІнтролігаТОР, 2012. 606 с.
24. Соціально-гуманітарні виклики війни та інструментарій їх подолання (Карпатський регіон України): електронне науково-аналітичне видання / за ред. д.е.н., проф. Т.Г. Васильціва. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів. 2022. 47 с.

25. Сторожук О. Збереження соціально-трудового потенціалу регіону в умовах загроз та інтенсифікації міграційної мобільності молоді. *Економіка та суспільство*. 2024. (68). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-191> (дата звернення: 12.11.2024).
26. Трубич С.Ю., Пушкар З.М. Соціально-економічна сутність та особливості формування людського потенціалу. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. No 4.
27. Трудовий потенціал Кіровоградської області: стан та перспективи розвитку: кол. монографія / за ред. М.В. Семикіної. Кіровоград: ВАТ «Кіровоградське видання», 2008. 304 с.
28. Українські біженці 2022 в Європі підлітки. 4Service. URL: <https://inmol.org/doslidzhennia-ukrainski-bizhentsi-v-ievropi-2022-pidlitky> (дата звернення: 13.11.2024).
29. Чому українці хочуть виїхати за кордон: 10 причин трудової еміграції. AIN. URL: <https://ain.ua/2016/06/21/pochemu-ukraincy-hotyat-uxat-za-granicu-10-prichin-trudovoj-immigracii> (дата звернення: 12.11.2024).
30. Якість життя населення України та перші наслідки війни: монографія / Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С. та ін. Київ: НАНУ, ІДСД ім. М. В. Птухи, 2023. 191 с.
31. Ukrainian citizens in the EU. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ukrainian_citizens_in_the_EU&oldid=572558 (дата звернення: 13.11.2024).
32. United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Population Division. International Migration Report. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf (дата звернення: 12.11.2024).

References

1. Aliokhin, M. (2022). «The first swallows» of the loss of the young generation of centennials: Socio-philosophical and pedagogical contexts. *Vvichlyvist*, (3), 3-10 [in Ukrainian].
2. Baraniak, I.Ye. (2024). Challenges in the development of human potential in the conditions of forced migration of the population of Ukraine: recommendations for mitigating the consequences of migration losses. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Seriya ekonomichna. Seriya yurydychna, Issue 40*, 159-165 [in Ukrainian].
3. Baraniak, I.Ye. (2023). Forced migration of the population from Ukraine: socio-demographic profile. *Akademichni vizii*, (24). <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10053549> [in Ukrainian].
4. Bil, M.M. (2023). Forced migration in conditions of high social vulnerability of the population of Ukraine. *Migration & Law*, 2(5-6), 31-43. [in Ukrainian] <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2022-2-5-6-31-43>.
5. Bil, M.M. (2022). Organizational-economic instruments for stimulating the re-emigration of Ukrainian youth. *Ekonomika ta suspilstvo*, (41). [in Ukrainian] <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-59>.
6. Bil, M., Makhoniuk, O., & nPopadynets, N. (2022). Concept of regulating the migratory mobility of youth in Ukraine under wartime conditions. *Zhurnal Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka*, 9(3), 44–54. [in Ukrainian] <https://doi.org/10.15330/jpnu.9.3.44-54>.
7. Vasylytsiv, T.G., Lupak, R.L., & nLevytska, O.O. (2022). The evolution of labor markets under different models of economic development and in conditions of conflicts and instability. *Pidpryemnystvo ta innovatsii*, (24), 7-16 [in Ukrainian].
8. Vasylytsiv, T.G., & Mul'ska, O.P. (2021). Directions and tools of the economic mechanism of state regulation of migratory processes in Ukraine. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, 2(82), 23–29. [in Ukrainian] <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2021-2-3>.
9. Voinalovych, I. (2023). Tasks of social-humanitarian policy in preserving the human capital of Ukraine in conditions of war. *Modeling the development of the economy systems*, 1(1), 226-232 [in Ukrainian].
10. Volosevych, I., Kohut, I., Zherobkina, T., & Nazarenko, Yu. (2023). The impact of the war on the youth in Ukraine. GO "Analytical Center Cedoss". *Info Sapiens*. https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/28.04_vplyv_viny_na_molod_v_ukrayini.pdf [in Ukrainian].
11. Impact of migration on the socio-economic situation in Ukraine: analytical report. (2023). Kyiv: NISD. [in Ukrainian].
12. Impact of migration processes on the course of post-war reconstruction of Ukraine, the EU migration policy and the countries of the Eastern Partnership. (2023). <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf> [in Ukrainian].
13. Kilnytska, O., Yaremova, M., & Sushytska, O. (2023). Assessment of labor potential and modern HR technologies in Ukraine. *Ekonomika ta suspilstvo*, (55). [in Ukrainian] <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-847>.
14. Libanova, E.M., Pozniak, O.V., & Tsymbal, O.I. (2022). The scale and consequences of forced migration of the population of Ukraine due to the armed aggression of the Russian Federation. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 2(48), 37-57. [in Ukrainian] <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>.

15. Migration losses of youth and the resource potential of post-war reconstruction of Ukraine: modeling interactions and tools for enhancing resilience: monograph, electronic edition. (2024). State Institution "Institute of Regional Studies named after M.I. Dolishnyi NAS of Ukraine". Lviv [in Ukrainian].
16. Mulska, O.P., & Baraniak, I.Ye. (2021). Migration mobility of youth in the Carpathian region: proposals for improving the information-analytical provision of regional migration policy. *Ekonomika Ukrainy*, (12), 71–82 [in Ukrainian].
17. Mulska, O. (2022). Monitoring system of youth migration mobility in the projection of preserving human potential: conceptual-methodological empirics. *Innovation and Sustainability*, (3), 38–49. [in Ukrainian] <https://doi.org/10.31649/ins.2022.3.38.49>.
18. NDC "Institute of Family and Youth Policy named after Oleksandr Yaremenko". Scientific support for the youth sphere. (2021-2023). <https://dismp.gov.ua> [in Ukrainian].
19. Population survey of territorial communities within the project "Youth Banks - 2021". NGO "Institute of Youth". (2021). <https://dismp.gov.ua/opituvannya-naselennya-teritorialnih-gromad-v-ramkah-proektu-molodizhni-banki-2021/> [in Ukrainian].
20. Development of human capital: on the way to quality reforms. Razumkov Center. (2018). https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf [in Ukrainian].
21. Social and labor potential: formation, provision and development in increasing economic security: monograph. (2018). Khmelnytsky: HNU. [in Ukrainian].
22. Social and labor potential: theory and practice: in 2 parts. (1994). K.: Scientific thought. [in Ukrainian].
23. Social and labor potential of the region: theory and practice of development: monograph. (2012). National Academy of Nature Conservation and Resort Construction. Cherkasy: IntroligaTOR [in Ukrainian].
24. Social-humanitarian challenges of the war and tools for their overcoming (Carpathian region of Ukraine): electronic scientific-analytical publication]. (2022). State Institution "Institute of Regional Studies named after M.I. Dolishnyi, NAS of Ukraine". Lviv. [in Ukrainian].
25. Storozhuk, O. (2024). Preservation of social and labor potential of the region in conditions of threats and intensification of youth migration mobility. *Ekonomika ta suspilstvo*, (68). [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-191>
26. Trubych, S.Yu., & Pushkar, Z.M. (2006). Socio-economic essence and peculiarities of human potential formation. *Aktualni problemy ekonomiky*, 4 [in Ukrainian].
27. Labor potential of Kirovohrad region: state and prospects of development: collective monograph. (2008). Kirovohrad: VAT "Kirovohrad publishing". [in Ukrainian].
28. Ukrainian refugees 2022 in Europe teenagers. 4Service. (2008). <https://inmol.org/doslidzhennia-ukrainski-bizhentsi-v-ievropi-2022-pidlitky> [in Ukrainian].
29. Why Ukrainians want to go abroad: 10 reasons for labor emigration. *AIN*. <https://ain.ua/2016/06/21/pochemu-ukraincy-xotyat-uexat-za-granicu-10-prichin-trudovoj-immigracii> [in Ukrainian].
30. Quality of life of the population of Ukraine and the first consequences of the war: monograph. (2023). Kyiv: NAS of Ukraine, ISDD named after M.V. Ptukha. [in Ukrainian].
31. Ukrainian citizens in the EU. Eurostat. (2022). https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ukrainian_citizens_in_the_EU&oldid=572558 [in English].
32. United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Population Division. International Migration Report. (2017). https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf [in English].

Volodymyr Zaichenko, Professor, Doctor of Economics

Maria Buhaieva, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Emerging Challenges in the Formation and Development of Social and Labor Potential through the Prism of Youth Migration in Ukraine

The article addresses the current issues of the latest challenges in the formation and development of social and labor potential through the lens of youth migration in Ukraine, particularly in the context of the ongoing war in Ukraine. Since 2022, military actions have triggered a massive migration of the population, especially the youth seeking safety and stability abroad. The exodus of young, often highly educated individuals, poses threats not only to demographic stability but also to the country's economic future. Therefore, the study aims to comprehensively analyze the latest challenges related to the formation and development of social and labor potential through the lens of youth migration in Ukraine.

The article thoroughly analyzes the consequences of youth migration during wartime for Ukraine's social and labor potential. It has been determined and justified how the military conflict and accompanying economic and social crises influence young people's decisions to emigrate, and what strategies might be

developed for their return and integration in the country's post-war reconstruction. It was identified that under the ongoing war in Ukraine, migration processes of the youth have taken on new dimensions and challenges. Analyzing the latest challenges in the context of forming and developing Ukraine's social and labor potential through youth migration, several major risks have been identified: the decrease in the active and creative part of the population; disruption of the balance of supply and demand in the labor market; deformation of the labor market; destabilization on the financial markets; threats to intellectual and demographic potential; aging of the nation and demographic changes; changes in the efficiency of human capital utilization.

It has been substantiated that the identified risks and threats require attention from the government and social institutions to develop strategies that consider both current and potential long-term consequences of youth migration to ensure sustainable socio-economic development of Ukraine. In particular, this requires the state to respond adequately and adapt policies aimed at minimizing the negative impacts of these processes. State policy should focus on achieving structural ratios that will facilitate stabilization and overcoming macroeconomic discrepancies. This includes improving institutional support and ensuring high quality of state functions execution, with the aim of safeguarding national economic interests. The main directions of regulation include structural, legal-regulatory, infrastructural, and security influences, with a view to strengthening the labor market and stabilizing the socio-economic system of the country.

youth migration, social and labor potential, war, economic and social crises, demographic stability, impact of migration on the labor market, human capital preservation policy.

Одержано (Received) 15.11.2024

Прорецензовано (Reviewed) 10.12.2024
Прийнято до друку (Approved) 23.12.2024